

Մուգ և Մելանխոլիա Հեղինակ՝ Զիգմունդ Ֆրոյդ

Այն բանից հետո, երբ երազը մեզ ներկայացվեց իբրև հոգեկան նարցիսային խանգարումների մի սովորական մոդել՝ պիտի ջանանք պարզաբանել մելանխոլիայի էությունը՝ համեմատելով այն սգո աֆեկտի(հոգեխռովքի) հետ: Սակայն այստեղ, ստացվելիք արդյունքը գերազանահաստելուց խուսափելու համար, պիտի նախօրոք մի խոստովանություն անենք:

Մելանխոլիան, որի հասկացությունը իր տարբեր բնորոշումներն է գտել անգամ նկարագրական հոգեբուժության բնագավառում, հանդես է գալիս կլինիկական տարբեր դրսևորումներով, որոնցից չի հետևում՝ հնարավոր կլինի դրանք միավորել, թե՛ ոչ, քանի որ մի քանիսը ավելի շատ առիթ են տալիս մտածելու ոչ այնքան փսիխոզեն, որքան մարմնական թուլությունների մասին:

Մեր ձեռքի տակ եղած նյութը, բացի այն տպավորություններից, որ սուր աչքը անմիջապես կնկատի, սահմանափակվում է դեպքերի չնչին քանակությամբ, որոնց փսիխոզեն բնույթը ոչ մի կասկած չի հարուցում: Հետեվաբար, մենք հենց սկզբից պիտի հրաժարվենք այն հավակնությունից, թե այս աշխատանքների արդյունքը համընդհանուր արժեք կարող է ներկայացնել և ինքներս մեզ պիտի սփոփենք հաշվի առնելով, որ հետազոտության մեր արդի միջոցներով մենք չենք կարող ստիպողաբար թելադրել մեր հետևյալ պատկերացումը. իրականության փորձն ցույց է տվել, որ երբ սիրո առարկան(օբյեկտը) այլևս գոյություն չունի, Լիբիդոն հակված է ազատագրվելու օբյեկտի հետ ունեցած բոլոր կապերից: Սրա դեմ գլուխ է բարձրացնում շատ հասկանալի դիմադրությունը. սովորաբար ակնհայտ է, որ մարդը հեշտությամբ չի հրաժարվում իր «լիբիդիկ» իրավիճակից անգամ, երբ «սուբստիտուտը»՝ փոխարինորդը նրան արդեն ազդանշաններ է անում:

Այս դիմադրությունը կարող է այնքան հախուռն լինել, որ շեղվելով իրականությունից՝ օբյեկտը մտապահում է ցանկության ցնորական փսիխոզի միջոցով: Նորմալն այն է, երբ իրականության նկատմամբ նախապատվությունը առաջին պլան է դուրս գալիս: Սակայն պահանջվող աշխատանքը չի կարող իրագործվել անմիջապես: Իրականում այդ աշխատանքը իրականացվում է ամենայն մանրակրկիտությամբ, պահանջում է ժամանակ և ներդրման էներգիա, և այս ընթացքում կորցրած օբյեկտի գոյությունը շարունակվում է ֆիզիկապես: Ամեն մի հուշ, հույս և հիշողություն, որոնց միջոցով Լիբիդոն կապված էր խնդրո առարկայի հետ, գործ է դրվում, ներգրավվում է: Լիբիդոյի անտարբերությունը դրանց ենթարկում է մշակման:

Ինչն է պատճառը, որ այդ կոմպրոմիսային գործողությունը, որ ամենայն մանրախնդրությամբ ի կատար է ածվում իրականության հրահանգը, այդպես չափազանց ցավալի է:

Դժվար է այս ամենը բացատրել՝ ելնելով տնտեսական շարժառիթներից: Հատկանշական է, որ ցավի նման տհաճությունը ինքնին հասկանալի է թվում մեզ: Սակայն, փաստն այն է, որ ավարտելով սուգի հետ կապված աշխատանքները, ես իրեն զգում է ազատ և անկաշկանդ:

Այժմ վերագրենք մելանխոլիային այն ամենը, ինչ մենք իմացանք Սուգ-ի մասին: Դեպքերի մի ամբողջ շարքում ակնհայտ է, որ ԱՅՆ նույնպես մի ռեակցիա է, որ առաջ է գալիս սիրո առարկան կորցնելիս: Մյուս դեպքում կարելի է հաստատել, որ այդ կորուստը ավելի շատ բարոյական բնույթ է կրում:

Իհարկե, այս դեպքում խնդրո առարկան իրականում մեռած չէ, սակայն այն գոյություն չունի այնու որպես սիրո առարկա (օրինակ՝ լքված հարսնացուի դեպքը):

Մի շարք այլ դեպքերում էլ պարտադրված ես ընդունել նման կորստի վարկածը, սակայն անհնար է պարզորոշ պատկերացնել, թե այդ ինչ է կորել, քանի որ վստահությամբ կարելի է ասել, հիվանդն անգամ ինքը չի կարողանում հասկանալ, թե ինչ է կորցրել: Ի դեպ, կարող է լինել և այնպես, որ մելանխոլիայի պատճառ հանդիսացող կորուստը հայտնի է հիվանդին: Նա, իհարկե, գիտի թե ում է կորցրել, սակայն չգիտի, թե ինչ է կորցրել այդ մեկի մեջ: Մա հանգեցնում է այն բանին, որ մենք կարող ենք վերագրել մելանխոլիային մի առարկայի կորուստ, որն անհայտ է և չի գիտակցվում, ի տարբերություն սուգի, որի դեպքում այն ամենը, ինչ վերաբերում է անձին՝ գիտակցված է: Սուգի դեպքում մենք հայտնաբերեցինք, որ արգելակումները և հետաքրքրության բացակայությունը ամբողջովին բացատրվում էին սուգ-ի հետ կապված աշխատանքով, որը կլանում է ես-ին: Անբացատրելի, անծանոթ կորուստը, որ նկատվում է մելանխոլիայի դեպքում, պետք է որ հետևաբար ունենա ներքին աշխատանք, այնպիսի մի աշխատանք, որը պատասխանատու կլինի մելանխոլիայի արգելման համար: Միակ տարբերությունն այն է, որ մելանխոլիկ արգելակումը մեզ վրա հանելուկի տպավորությունն է թողնում, քանի որ չենք կարողանում տեսնել, թե այդ ինչն է այդպես կլանում հիվանդին:

Մելանխոլիկը ներկայացնում է մի հատկանիշ ևս, որը բացակայում է սուգի դեպքում, այն է՝ իր նկատմամբ հարգանքի(արժանապատվության) զգացման արտակարգ նվազեցում, ես-ի անսահման աղքատացում: Սուգի դեպքում աշխարհը դառնում է դատարկ և աղքատ, մելանխոլիայի դեպքում՝ ես-ն է դատարկվում և աղքատանում: Հիվանդը նկարագրում է իր ես-ը, որպես մի անարժեք, գործունեության համար անկարող, բարոյապես դատապարտելի մի բան: Ինքն իրեն հանդիմանում է, հայհոյում և սպասում, որ իրեն դուրս շարտեն, պատժեն: Ստորանում է բոլորի առջև, մեղադրում է նրանց, ովքեր կապված են եղել այնպիսի մի անարժանի հետ, ինչպիսին ինքն է: Նա չի կարողանում դատելիասկանալ, որ իր հետ փոփոխություններ են կատարվել և ինքնաքննադատությունը տարածելով անգամ անցյալի վրա, ասում է, որ ինքը երբեք էլ լավը չի եղել:

Ինքնախարազանման զառանցանքի այս պատկերին, հիմնականում բարոյական առումով, գումարվում է անքնությունը, սննդից հրաժարվելը և

հոգեբանական հիշարժան մի փաստ ևս՝ այն խթանի կորուստը, որ մարդուն կապում է կյանքի հետ:

Ինչպես գիտականորեն, այնպես էլ թերապևտիկորեն անարդյունավետ կլինեք հակաճառել այն հիվանդին, որն իր հանդեպ նման մեղադրանքներ է հարուցում: Պետք է ինչ-որ առումով նա իրավացի լինի և ճիշտ նկարագրի այն, ինչ իրեն թվում է, որ այդպես է: Մենք անհրաժեշտ ենք համարում անմիջապես և անվերապահորեն հաստատել նրա մի քանի ենթադրությունները:

Նա իրոք էլ զուրկ է հետաքրքրություններից, անկարող սիրելու և գործելու, ինչպես ասում է: Սակայն ինչպես մենք արդեն գիտենք, սա հետո է գալիս, սա այդ աշխատանքի, այդ ներքին աշխատանքի հետևանքն է, այն աշխատանքի, որ մեզ անձանոթ է, և որն էլ, ինչպես սուգի ժամանակ, կլանում է նրա ես-ը:

Իր հանդեպ արած նրա մյուս մի քանի ինքնակշտամբանքները մեր կարծիքով ևս իրավացի են, միայն թե դրանք նրա մոտ ավելի սուր և խիստ բնույթ են կրում, քան այն մարդկանց մոտ, ովքեր մեղանխուլիկ չեն:

Երբ նա իր դաժան ինքնաքննադատության մեջ ներկայանում է որպես փոքրոգի, էգոիստ, անհավատարիմ, կախվածության գերի, որպես մի մարդ, որի բոլոր ջանքերը ուղղված են եղել թաքցնելու իր թուլությունները, ըստ մեզ, նա ինչ-որ չափով մոտենում է եսի ճանաչմանը, և միակ հարցը, որ այստեղ առաջանում է, այն է, թե ինչու մարդ պիտի անպայման հիվանդանա, որպեսզի մուտք գործի ճշմարտության աշխարհը: Քանի որ կասակածից վեր է այն փաստը, որ երբ մեկն իրեն ուրիշների մոտ բացահայտում և այնպիսի արժեքներ է վերագրում, ինչպիսիք իշխան Համլետն էր իրեն և ուրիշներին վերագրում, ասում ենք՝ հիվանդ է, անկախ նրանից՝ ճշմարտություն է ասում, թե չափազանցում:

Դժվար չէ նկատել նաև՝ ելնելով մեր դատողություններից, որ գոյություն չունի որևէ համապատասխանություն ինքնաարժեզրկման կարևորության և նրա իրական արդարացման միջև: Նա, ով առ այսօր վայելել է հիանալի, աշխատասեր և հավատարիմ կնոջ համբավ, մեղանխուլիայի ժամանակ իր մասին կչարախոսի այնպես, ինչպես կանի նաև անարժանը: Չնայած, որ այս դեպքում առաջին կինն ավելի պատճառներ ունի մեղանխուլիայի մեջ ընկնելու, քան նա, որի մասին ոչ մի լավ բան չի կարելի ասել: Վերջապես մեզ մնում է միայն զարմանալ, որ չնայած ամեն ինչին՝ մեղանխուլիկը բոլորովին էլ իրեն չի պահում մի մարդու պես, որին տանջում է խղճի խայթը, ինքնակշտամբանքը: Այստեղ բացակայում է ուրիշների հանդեպ ամոթի զգացումը, մի բան, որ պիտի ավելի շեշտված լինեք իր վիճակում կամ գոնե արտահայտված չլինեք այդպես ցայտուն: Մեղանխուլիկների մոտ պարզապես բացահայտորեն շեշտված է հակառակ գիծը, մյուսների առջև նա «բացվում է», թերևս լկտիորեն և կարծես հաճույք է զգում իր «մերկությունից»:

Այսպիսով՝ այնքան էլ կարևոր չէ՝ մեղանխուլիկը իր դաժան ինքնաարժեզրկման մեջ իրավացի է, թե՛ ոչ, համապատասխանում է իր քննադատությունը մյուսների կարծիքներին, թե չի համապատասխանում: Մեզ միայն հետաքրքրում է այն, որ նա

ճշտությամբ է նկարագրում իր հոգեկան վիճակը: Եթե նա կորցրել է, իր նկատմամբ հարգանքը, պետք է որ դրա համար հիմքեր ունենա: Այստեղ է, որ առաջ է գալիս մի հակադրություն, որը մեր առջև դժվար լուծելի խնդիր է դնում: Սուգի հետ համեմատությունը մեզ ենթադրել էր տալիս, որ մեղանխույժ կորուստը վերաբերում է օբյեկտին, սակայն ելնելով նրա ասածներից՝ այդ կորուստը վերաբերում է եսին: Այս հակասությունը առճակատելուց առաջ մի պահ կանգ առնենք այն բանի վրա, թե մեղանխույժ հիվանդությունը ինչ է թույլ տալիս նկատելու մարդկային եսի կառուցված կապակցությամբ: Մենք տեսնում են, թե ինչպես «ես»-ի մի մասը հակադրվում է մյուսին, իր վրա կրում քննադատական գնահատականը, այն ընդունում , այսպես ասած, որպես օբյեկտ: Մենք ենթադրում ենք, որ քննադատական ինստանցիան, որն այստեղ եսից սահմանազատվում է ճեղքման հետևանքով, կարող է մյուս պարագաներում նույնպես ցույց տալ իր ինքնուրույնությունը. մեր բոլոր հետագա դիտարկումները կհաստատեն այդ ենթադրությունը, մենք պարզորոշ կտեսնենք այն պատճառները, որոնք թույլ են տալիս առանձնացնելու ինստանցիան եսից: Այն, ինչի հետ մենք այստեղ ծանոթանում ենք, ինստանցիան է, որը սովորաբար բարոյական խիղճ են կոչում: Այն մենք խղճի ցենզուրայի և իրականության փորձի հետ մեկտեղ կդասենք «ես»ի խոշոր նշանակումների շարքը և, անկասկած, կգտնենք այն փաստի ապացույցը, ըստ որի կարելի կլինի հաստատել բարոյական խղճի և միայն նրա հիվանդ լինելու հնարավորությունը:

Մեղանխույժ կլինիկական նկարագրում սեփական ես-ի հանդեպ բարոյական հակակրանքն է, որ մինչև մյուս թերությունների ի հայտ գալը դուրս է գալիս առաջին պլան, հաշմանդամությունը, այլանդակությունը, թուլությունը, սոցիալական անհասավարությունը շատ հազվադեպ են հանդես գալիս նրա ինքնարժեքովան օբյեկտի դերում, միայն աղքատացումն է, որ նշանակալի տեղ է զբաղեցնում հիվանդի վախերի և պնդումների շարքում:

Մի հետաքրքիր դիտողություն, որն ի դեպ դժվար չէ անել, օգնում է մեզ գտնել վերոհիշյալ հակասության բացատրությունը:

Մեղանխույժայի կողմից իր հասցեին արված գանգատները համբերատարությամբ լսելուց հետո վերջապես ստեղծվում է այն տպավորությունը, որ այդ գանգատներից խստագույնները ոչ բոլոր դեպքերում կարելի է վերագրել նրա անձին, այն դեպքում, որ դրանք փոքրիկ, աննշան շտկումներից հետո կարելի է վերագրել այն անձնավորությանը, որին հիվանդը սիրում է, սիրել է կամ պիտի սիրեր: Ամեն անգամ, երբ քննարկվում են փաստերը, այս ենթադրությունները հաստատվում են:

Այսպիսով կլինիկական նկարագրի բանալին մեր ձեռքին է, երբ ընդունում ենք, որ ինքնահանդիմանությունը սիրո առարկային ուղղված հանդիմանություն է, որն այդ օբյեկտից անցել է սեփական ես-ին:

Կինը, որ բարձրաձայն ողբալով ասում է, թե իր ամուսինը կապված է եղել այնպիսի անպիտանի հետ, ինչպիսին ինքն է, իրականում գանհատվում է իր ամուսնու անպետքությունից:

Կարիք չկա զարմանալու, երբ որոշ լավ հիմնավորված ինքնակշտամբանքներ խառնվում են այն կշտամբանքներին, որոնք ուղղված են ենթակայի դեմ: Դրանք շատ հաճախ դուրս են գալիս առաջին պլան, որպեսզի ծածկեն, թաքցնեն մյուսները, անճանաչելի դարձնեն իրական վիճակը, ի դեպ, դրանք ևս ծնունդ են առնում այն սիրո համար պայքարի «կողմ»-ից և և «դեմ»-ից, որը հասցրեց սիրո կորստի:

Այս պահից ի վեր հիվանդների վարվելակերպը, վաքրը ավելի հասկանալի են դառնում, նրանց գանգատները՝ գանգատներին ուղղված ինչ-որ մեկի դեմ: Նրանք չեն ամաչում և չեն թաքնվում, որովհետև այն բոլոր նմեսացնող բառերը, որ արտասանում են իրենք հասցեին՝ իրականում ուղղված են մեկ ուրիշին: Նրանք ամեննին էլ չեն ցանկանում ապացուցել իրենց շրջապատին, որ իրենց բնորոշ են ստորությունն ու հպատակությունը, ընդհակառակը՝ ծայր աստիճան մանրախնդիր են, կարծես ինչ-որ մեկը վիրավորել է նրանց կամ զոհ են դարձել մեծ անարդարության:

Այս ամենը հնարավոր է միայն այն դեպքում, երբ նրանց վաքրի հակազդումները (ռեակցիաները) ծնունդ են առնում ըմբոստության հոգեկան համաստեղծությունից, որը որոշակի պրոցեսի հետևանքով հասել է մեղանխուլիկ հյուծվածության:

Ի դեպ դժվար չէ վերապատկերել այդ պրոցեսը:

Նախ և առաջ կար օբյեկտի ընտրություն, Լիբիդոյի և կոնկրետ անձնավորության միջև կապ իրական կորստի ազդեցության տակ, կամ սիրված անձնավորության կողմից նկատվող հիասթափության պատճառով այդ կամը խաթարվեց: Արդյունքում չստացվեց այնպես, որ կարելի լիներ նոռմալ կոչել, այսինքն, Լիբիդոն ետ քաշվեր այդ օբյեկտից և տեղափոխվեր մեկ ուրիշ, նոր օբյեկտի վրա: Արդյունքում բոլորովին այլ բան ստացվեց, որի երևան գալու համար բազմաթիվ պայմաններ են պահանջվում:

Օբյեկտի ներառումը, պարզվեց, այնքան էլ դիմակայող չէր, լիկվիդացվեց, սակայն ազատ Լիբիդոն չտեղափոխվեց մեկ այլ օբյեկտի վրա, այլ ետ կանչվեց՝ ես-ի մեջ: Այստեղ նրա նպատակը անորոշ չէր, այստեղ այն սկսեց ստեղծել կորցրած օբյեկտի նմանակը:

Այսպիսով, օբյեկտի ստվերը ընկավ ես-ի վրա, որն էլ հատուկ աստանի կողմից դիտարկվում է որպես օբյեկտ, որպես կորցրած օբյեկտ:

Այսպիսով, օբյեկտի կորուստը դարձավ ես-ի կորուստ, իսկ ես-ի ու սիրած անձնավորության միջև կոնֆլիկտը դարձավ ես-ի քննադատության և նույնացման միջոցով ձևափոխված ես-ի միջև տարրալուծում:

Այս պայմաններից, որոնք նման պրոցես են ենթադրում, այն արդյունքներից, որոնց նա հասնում է՝ կարելի է անմիջապես որոշ կոռահումներ անել: Մի կողմից պետք է, որ լինի ուժեղ սևեռում սիրո օբյեկտի վրա, մյուս կողմից, հակասական ձևով օբյեկտի ներդրման թույլ դիմադրություն: Այս հակասությունը, ինչպես իրավացիորեն նկատել է Օ.Ռանկը, ըստ երևույթին պահանջում է, որ օբյեկտի ընտրությունը կատարվի նարցիսսային հիմքերի վրա, այնպես որ եթե ներդրման օբյեկտը

դժվարությունների առջև է կանգնում, կարողանա ետադարձ կատարել ընդհուպ մինչև նարցիսիզմ:

Օբյեկտի հետ նարցիսային նույնացումը հետևաբար դառնում է սիրո ներդրման փոխարինորդ, որի հետևանքով էլ, չնայած սիրած անձնավորության հետ ունեցած կոնֆլիկտին սիրային կապը բոլորովին էլ լքված ու մոռացված չէ: Սիրո առարկային հետ նույնացման նման փոխարինումը շատ կարևոր մեխանիզմ է նարցիսային հիվանդությունների դեպքում:

Կ. Լանդաուերը վերջերս այն կարողացավ բացահայտել շիզոֆրենիայի մի դեպքի բուժման ընթացքում:

Բնականաբար, այն համապատասխանում է նահանջին (ռեգրեսիային)՝ սկսած օբյեկտի ընտրության մի տեսակից մինչև բնական նարցիսիզմ: Մենք, ի դեպ, այն գաղափարը հայտնեցինք, որ նույնացումը օբյեկտի ընտրության նախնական ստադիան է, իր արտահայտության մեջ հակասական այն առաջին միջոցը, ձևը ըստ որի ես-ը օբյեկտ է ընտրում: Այն ցանկանում է ձուլվել այդ օբյեկտին, և դա նա կատարում է կլանման միջոցով՝ համաձայն Լիբիդոյի զարգացման «բերանային» «մարդակերային» փուլի: Աբրահամը, անկասկած, իրավացի է այս կապակցությամբ՝ շեշտելով սննդի մերժումը, որ ի հայտ է գալիս մելանխոլիայի խիստ արտահայտված ձևերի դեպքում:

Այն եզրակացությունը, որին ստիպում է հանգել տեսությունը, և ըստ որի նախատրամադրվածությունը հիմնվում է օբյեկտի ընտրության նարցիսային տիպի գերակշռության վրա, դժբախտաբար դեռևս հաստատված չէ մեր հետազոտություններում: